

arkivrapport

Fornlämningarna L1983:9105 & L1982:1829, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning.

Ingeborg Svensson

Sammanfattning

Schaktningsövervakningen skedde inom fornlämningsområdet till Larslunda gamla tomt (L1983:9105) och en boplatz från järnålder (L1983:1829). I samband med den arkeologiska insatsen framkom två lämningar som dokumenterades, undersöktes och borttogs till sin helhet. Lämningarna utgjordes av en rest av en härd (L2020:873) och en del av en mindre stenpackning (L2020:875). Den senare kan troligen kopplas till en husgrund som tidigare låg på gårdstomten till Larslunda och som olovligen schaktades bort någon gång mellan åren 2007 och 2008. Härdanläggningen daterades genom ¹⁴C-analys av träkol till vendeltid/vikingatid, en datering som delvis är samtida med två sedan tidigare undersökta boplatser från yngre järnålder i området.

Vid schaktningen framkom även ett blandat fyndmaterial i form av handsmidda spikar, fragment av glaserat yngre rödgods och stengods, porslin, buteljglas och hästskosöm. Föremålen kan åtminstone dateras till 1700-talet med inslag av 1800-tal. Därutöver påträffades också föremål av betydligt modernare karaktär som golfbollar, plast, reflexer, en grilltång etc.

Inledning

I enlighet med länsstyrelsens beslut (1st dnr 431-5585-2019) har Sörmlands Arkeologi AB utfört en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning inom fornlämningsområdet till ovan nämnda fornlämningar. Fälтарbetet genomfördes 22-24 oktober år 2019 av Ingeborg Svensson, arkeolog på Sörmlands Arkeologi AB.

Den arkeologiska undersökningen genomfördes med anledning av schaktning för nedläggning av ny VA ledning längs med Fårhusvägen. Då det planerade markingreppet berörde fornlämningsområdet till fornlämningarna L1983:9105 och L1982:1829 fattade Länsstyrelsen i Södermanlands län, med stöd av 2 kap 13§ Kulturmiljölagen (1988:950), beslut om en arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning. Ansvarig för kostnaden var Eskilstuna Energi & Miljö AB.

Fornlämningarna utgörs av by/gårdstomten efter Larslunda (L1983:9105) och en boplatz från äldre järnålder (L1982:1829). Gårdstomten omfattar bland annat två tunnvalvda, delvis inrasade källarvalv av sten och tegel. Lämningarna utgör resterna efter Larslunda säteri som uppfördes på platsen någon gång under början av 1600-talet (Almqvist 1935, s. 471). Inom området finns också rester efter en vattenkvarn, husgrunder och stenmurar, vilka kan knytas till gården Larslunda som etablerades på platsen efter det att säteriet spelat ut sin roll. Gården kan ses i det historiska kartorna från slutet av 1700-talet (LMS akt C72-10:1, år 1785). Minst två husgrunder i området närmast Fårhusvägen har tidigare schaktats bort i samband med att en parkeringsplats byggdes, vägen breddades

och en gång- och cykelbana anlades. Arbetet skedde utan erforderligt tillstånd och resulterade i en skadedokumentation samt en förändring av fornlämningens utbredning (Svensson 2009a/Lst dnr 431-10237-2008).

Boplatsen L1982:1829 delundersöktes år 2007 inom det område som idag är bebyggt, varvid det framkom boplatslämningar i form av stolphål/störhål och härdar. Lämningarna daterades till förromersk/romersk järnålder. Den resterande delen av boplatsen kvarligger inom en obebyggd yta norr om Fårhusvägen och öster om infartsvägen till Fårhuset (Svensson 2009b).

Båda fornlämningarna ligger inom ett område som under de senaste femton åren varit föremål för en stor omgestaltning. Nya bostadsområden med tillhörande infrastrukturer för trafik, el, vatten och avlopp har medfört stora förändringar av miljön. Centralt i området ligger koloniområdet Drottning Kristinas trädgårdar, med mindre odlingsättor och promenadstråk. Söder om tätortsbebyggelsen och Fårhusvägen ligger Larslunda IP (se bilaga 1-3).

Syfte & målsättning

Syftet med den arkeologiska undersökningen var att löpande undersöka och dokumentera mindre komplicerade lämningar. Framkom mer komplicerade lämningar fick inte dessa borttagas utan att länsstyrelsen kontaktades för samråd.

Genomförande

Schaktningsövervakningen genomfördes efter överenskommelse med Eskilstuna Energi och Miljö AB före själva nedläggningen av ledningarna. Förfarandet innebar att det fanns tid och möjlighet att dokumentera, undersöka och ta bort de eventuella anläggningar som framkom.

Inom den aktuella sträckningen för VA ledningen grävdes inledningsvis ett större sökschakt på moränförhöjningen i sydväst (S1). Schaktet uppgick till en yta om cirka 200 m². Därefter grävdes ytterligare tre sökschakt i åkermarken åt nordöst (S19, 23 & 27). Här var schakten ungefär 10 m långa och 2 m breda. Djupet på schakten varierade mellan 0,30 och 0,45 meter. På moränförhöjningen utgjordes jordarten av gulgrå stenig morän och i åkermarken av gulgrå lera. Schakten rensades för hand, beskrevs i text och mättes in med RTK/GPS.

Påträffade anläggningar rensades, dokumenterades och undersöktes lager-/skiktvis för hand. Dokumentationen genomfördes genom fotografering och inmätning med hjälp av RTK/GPS. Påträffade fynd har dokumenterats men inte tillvaratagits. Avslutningsvis schaktades den större avbanade ytan i sydväst (S1) ned till opåverkad marknivå (undergrund).

Resultat

Inom den avbanade ytan i sydväst framkom **en mindre stenpackning som tolkas utgöra resterna av en husgrund (L2020:875)**. Stenpackningen var cirka 2 x 3,5 m stor och utgjordes av tätt lagda runda och skarpkantade stenar, ca 0,05 - 0,10 m stora. Stenpackningen omgavs i Ö, V och S av större stenar, cirka 0,45 – 0,80 m stora. Vid undersökningen av lämningen framkom hästkosöm, enstaka handsmidda spikar, porslin, tegel och stengods. Stenpackningen vilade på gulgrå morän. Lämningen kan troligen kopplas till den husgrund som tidigare varit belägen i området och som schaktades bort någon gång mellan år 2007 och 2008 (lst dnr 431-10237-2008).

Efter det att stenpackningen hade dokumenterats, undersökts och borttagits schaktades ytan ned till opåverkad marknivå varvid ytterligare **en anläggning** påträffades. Anläggningen syntes som en cirka 0,7 x 0,4 m stor väl avgränsad svart sotig mörkfärgning, delvis täckt av skärvig sten. Djupet uppgick till endast 0,04 m och fyllningen utgjordes av humöst svart, kolrik silt. Lämningen bedömdes som **en rest av en härd (L2020:873)**. Anläggningen dokumenterades, undersöktes och borttogs till sin helhet. Genom ¹⁴C analys av träkol har härdens daterats till 766-894 e. Kr (95,4 % kalibrerad ålder 2 sigma, intervallet 87,5%), det vill säga till tidsperioden **vendeltid-vikingatid**.

Dateringen sammanfaller relativt väl med de dateringar som finns från två tidigare undersökta boplatser från yngre järnålder i området (L1982:3817 & L1982:1856). Lämningens stratigrafiska belägenhet antyder också att det kan ha funnits en föregångare från yngre järnålder på platsen för den historiskt kända gården Larslunda. Att det finns spår efter flera gårdar från ungefär samma tidsperiod inom ett relativt litet område, talar för att gårdarna har ingått

i någon form av bygemenskap. En hypotes är att det skulle kunna röra sig om den by som under medeltiden går under namnet Finninge.

I samband med schaktningen framkom även fynd i form av handsmidda spikar, fragment av glaserat yngre rödgods och stengods, porslin, buteljglas och hästskosöm. Föremålen kan åtminstone dateras till 1700-talet med inslag av 1800-tal. Därutöver påträffades också föremål av betydligt modernare karaktär som golfbollar, plast, reflexer och en grilltång.

Bilagor

Bilaga 1. Utdrag ur Sverigekartan med platsen för undersökningen markerad. Skala 1:1000 000.

Bilaga 2. Utdrag ur Terrängkartan med platsen för undersökningen markerad. Skala 1:50 000.

Bilaga 3. Utdrag ur Fastighetskartan med uttag från KMR (20191016) och undersökningsområdet markerat. Skala 1:10 000.

Bilaga 4. Schaktplan. Skala 1: 600.

Bilaga 5. Schakttabell

Bilaga 6. Anläggningstabell

Bilaga 7. Fotografier

Bilaga 8. Vedartsanalys

Bilaga 9. ¹⁴C analys

Referenser

Almquist, J. A. 1935. *Frälsegods i Sverige under storhetstiden. Med särskild hänsyn till proveniens och säteribildning. Nyköpings län och livgedingets Södermanlandsdel. Del 2. Band 2. Säterier.* Stockholm.

LMS - Lantmäteristyrelsens arkiv, Lantmateriet, Historiska kartor (www.lantmateriet.se/). Akt C72-10:1. Ägomätning, Finninge ell Ulvhäll nr 1, Strängnäs socken. Upprättad av Anders Forsman och Denes Chenon från år 1785 tom år 1786.

Svensson, Ingeborg 2009 a. Förenklad rapport över arkeologisk förundersökning av del av fornlämning Strängnäs 374, inom del av fastigheten Strängnäs 3:1, Strängnäs socken och kommun, Södermanlands län. *Sörmlands museum, Arkivrapport KN-KUS09-200*. Nyköping. (1st dnr 431-10237-2008)

Svensson, Ingeborg 2009 b. *Boplatser vid Larslunda. Järnålder. Strängnäs 443 & del av Strängnäs 442, Strängnäs 3:1, Strängnäs socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Särskild undersökning. Sörmlands museum, Arkeologiska meddelanden 2009:05.* Nyköping.

Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 1926

Länsstyrelsens dnr: 431-5585-2019

Tid för undersökningen: 2019-10-22 - 2019-10-24

Personal: Ingeborg Svensson

Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige 10H6d.

N (x) 6581547 E (y) 615019

Koordinatsystem: SWEREF99 TM

Höjdsystem: RH 2000

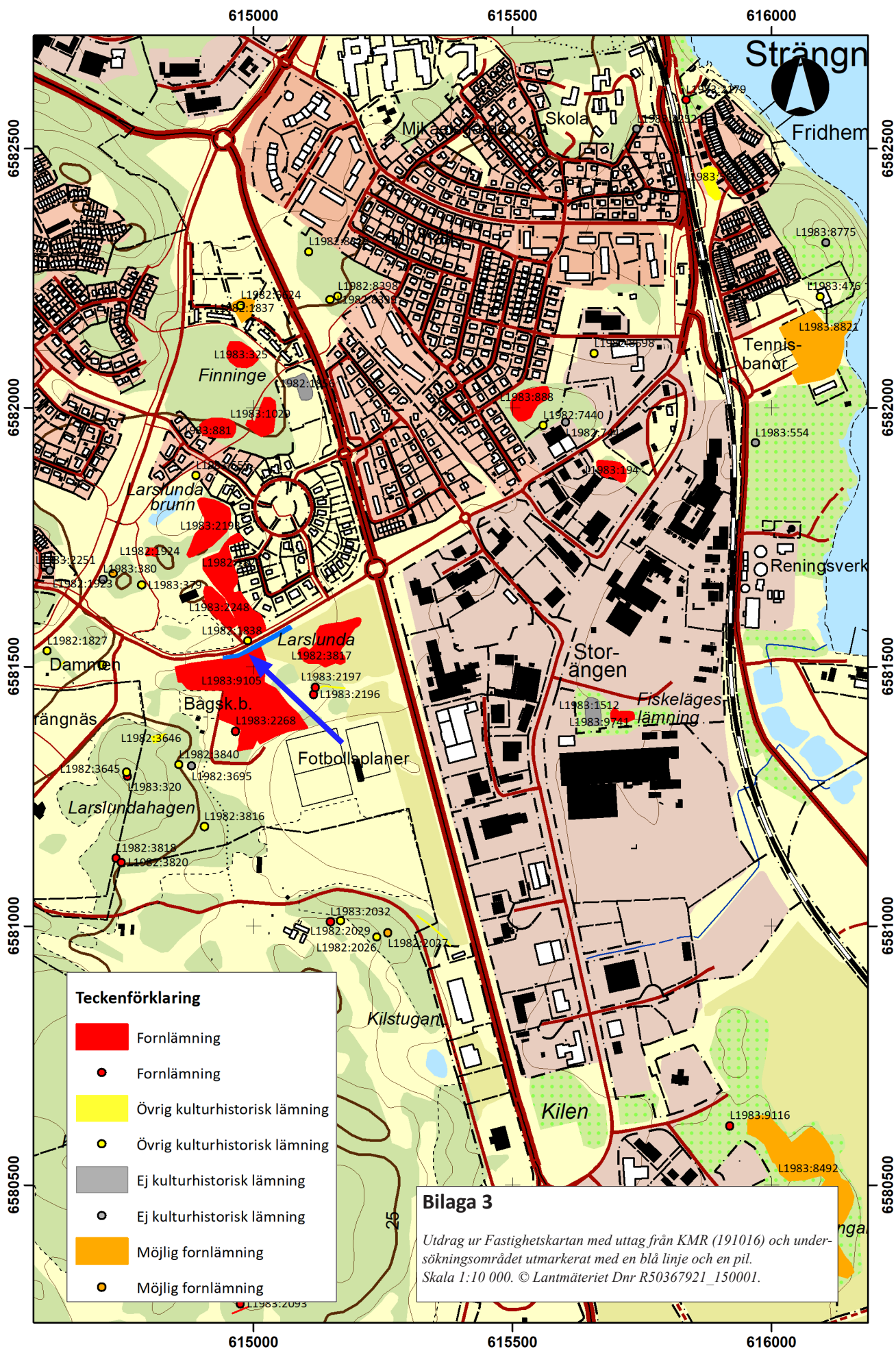
Undersökt yta: 260 m²

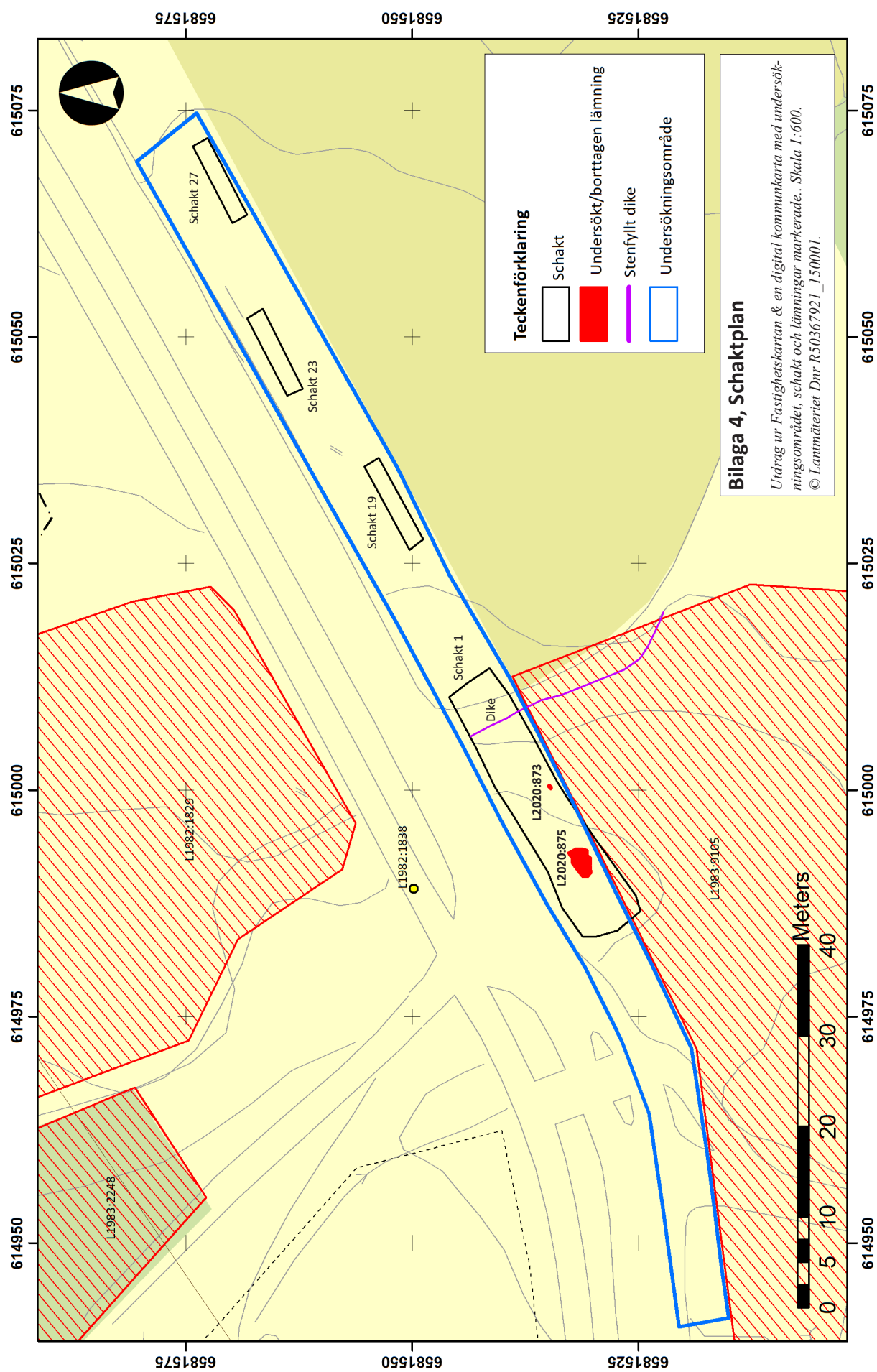
Inga fynd tillvaratogs i samband med den arkeologiska undersökningen. Inget analogt dokumentationsmaterial utöver rapporten föreligger. Digital dokumentation förvaras hos Sörmlands Arkeologi AB i väntan på meddelande från ATA angående rutiner för leverans av digitalt material.

Bilagor

Bilaga 5. Schakttabell

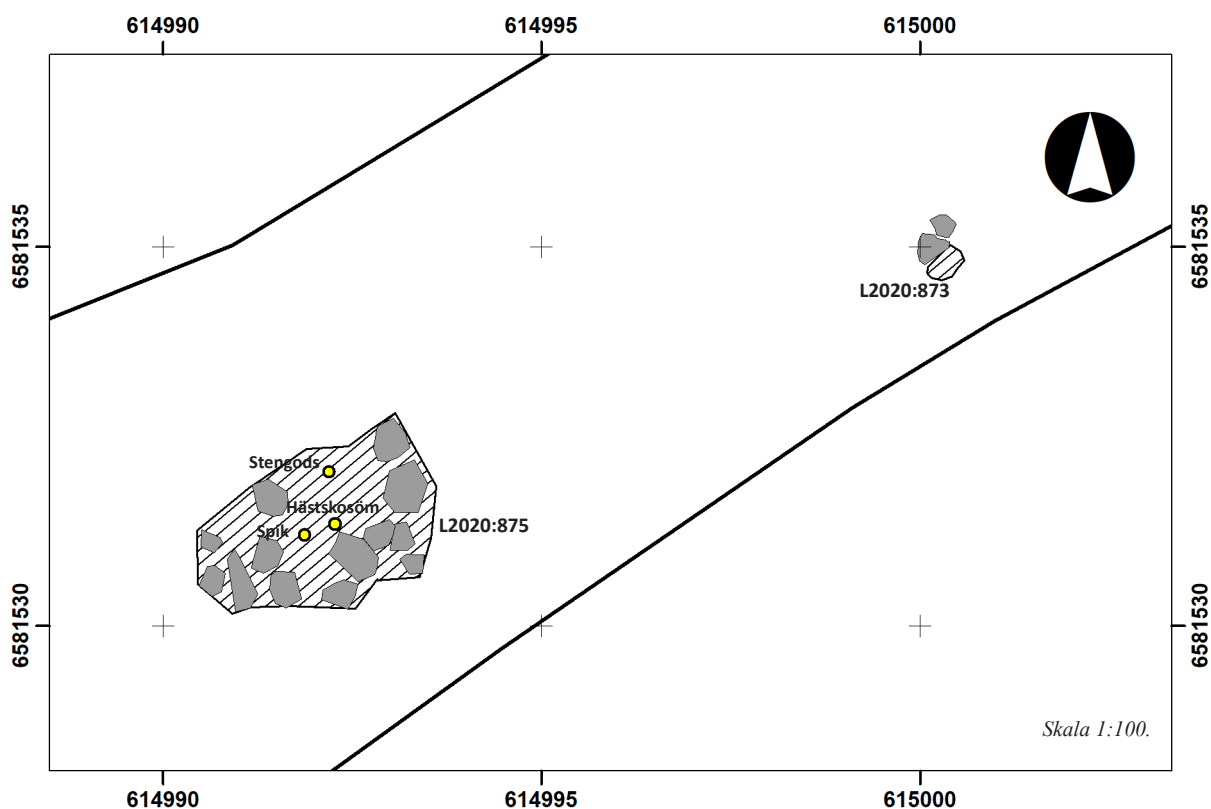
Schakt	Storlek (m)	Djup (m)	Anl/Lnr	Terräng/Lagerföljd
S1	30 x 6-8	0,30 0,50 (slutavb.)	L2020:873 L2020:875	Impedimentsmark: 0,25 m vegetationsskikt, därefter stenig gulgrå morän. I Ö mot åkermarken påförda massor av lera, stenar och stenblock. Därunder ett stenfyllt dike som sträcker sig mellan impedimentet och åkermarken (NV-SÖ). Fynd av handsmidda spikar, yngre rödgods, porslin, stengods, buteljglas, hästkosöm etc. Därutöver plast, golfbollar, järnskrot och en reflex.
S19	10 x 2	0,45	-	Åkermark; 0,35 m vegetationsskikt (ploggång), därefter gulgrå lera.
S23	10 x 2	0,45	-	Åkermark; 0,35 m vegetationsskikt (ploggång), därefter gulgrå lera.
S27	10 x 2	0,45	-	Åkermark; 0,35 m vegetationsskikt (ploggång), därefter gulgrå lera.

Bilaga 6. Anläggningstabell

Lnr	Typ	Form	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
L2020:873	Härd	Oval	0,70 x 0,40	0,04	Syntes i plan som en väl avgränsad sotig mörkfärgning, delvis täckt med skärvig sten, cirka 0,05-0,10 meter stora. Belägen strax intill ett par större stenar. Flack form i profil. Nedgrävd i grågul silt. Dokumenterad, undersökt och borttagen till sin helhet. ¹⁴ C prov Ua-64708.
L2020:875	Stenpackning	Regelbunden	3 x 2,5	-	Syntes i plan som en väl avgränsad mindre stenpackning av tätt lagda runda och skarpkantade stenar, cirka 0,05-0,10 meter stora. Stenpackningen omgavs i Ö, V, och S av större stenar, cirka 0,45-0,80 meter stora. Fynd av hästkosöm, enstaka handsmidda spikar, porslin, tegel och stengods. Stenpackningen vilade på gulgrå morän. Dokumenterad, undersökt och borttagen till sin helhet.

Fynden som påträffades vid undersökningen av L2020:875. Foto: Ingeborg Svensson 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Bilaga 7. Fotografier

En del av impedimentet och vy mot åkermarken före schaktning. Bilden är tagen från VSV. Foto: Ingeborg Svensson 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Den avbanade ytan inom den sydvästra delen av undersökningsområdet (S1). Bilden är tagen från VSV. Foto: Ingeborg Svensson 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

L2020:873 i plan. Bilden är tagen från SSÖ. Foto: Ingeborg Svensson 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

L2020:875 framrensad i plan. Bilden är tagen från SÖ. Foto: Ingeborg Svensson 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

L2020:875 efter undersökning. Bilden är tagen från SÖ. Foto: Ingeborg Svensson 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

*Ett urval av fynd som framkom i schakt 1
Foto: Ingeborg Svensson 2019, Sörmlands Arkeologi AB.*

Vedlab rapport 19095

**Vedartsanalyser på material från Södermanland,
Strängnäs, Fårhusvägen.**

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 19095

2019-11-21

Vedartsanalyser på material från Södermanland, Strängnäs, Fårhusvägen.

Uppdragsgivare: Ingeborg Svensson/Sörmlands Arkeologi AB

Arbetet omfattar ett kolprov från undersökningar av en härdrest.

Provet visade sig innehålla kol från Lind. Trädslaget kan bli gammalt i sig och kan därför ge hög egenålder vid datering.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
201	1	Härdrest	31,2g	5,8g 25 bitar	Lind 25 bitar	Lind 247mg	

Erik Danielsson/VEDLAB
Kattås
670 20 GLAVA
Tfn: 070 34 00 645
E-post: vedlab@telia.com
www.vedlab.se

De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latin	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Lind	<i>Tilia cordata</i>	800 år	Näringsrika, väl dränerade, gärna steniga marker Skuggtålig.	Lätt och mjuk ved.	Innerbarken eller bastet användes till korgar och rep

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomy 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover.

Bilaga 9. ^{14}C analys

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratory
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Telefax:
018 – 55 5736

Hemsida:
<http://www.tandemlab.uu.se>

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Uppsala 2020-01-28

Ingeborg Svensson
Sörmlands Arkeologi AB
c/o Lars Norberg
Tideliussgatan 37, 3 tr
118 69 STOCKHOLM

Resultat av ^{14}C datering av träkol från L1983:9105 & L1982:1829 (Fårhusvägen), Strängnäs kommun, Södermanlands län. (p 2615)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före acceleratorbestämningen av ^{14}C -innehållet förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 4, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰ V-PDB}$	^{14}C age BP
Ua-64708	A201, P1	-25,0	1 202 $\pm$ 30

Med vänliga hälsningar

Karl Håkansson / Melanie Mucke

Kalibreringskurvor

